

INTERNETDAGI ODOB-AXLOQ QOIDALARI VA QONUN: RAQAMLI MADANIYAT VA HUQUQIY JAVOBGARLIK MASALALARI

Abdullayev Temur Qulmamatovich

(Cyber University davlat universiteti 1-kurs talabasi,
abdullayevtemur27@gmail.com)

Abdujabborov Javlonbek Paxlavon o'g'li

(Cyber University davlat universiteti "Ijtimoiy fanlar" kafedrasida
o'qituvchisi, abdujabborovjavlonbek02@gmail.com)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20066948>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 03-may 2026 yil

Ma'qullandi: 05-may 2026 yil

Nashr qilindi: 07-may 2026 yil

KEYWORDS

*internet-etika, netiket,
kiberbulling, shaxsiy daxlsizlik,
huquqiy javobgarlik, raqamli
madaniyat, axborot xavfsizligi,
anonimlik, kiber-gigiyena.*

ABSTRACT

Ushbu maqolada axborotlashgan jamiyatda internet tarmog'idan foydalanish madaniyati, ya'ni "netiket" qoidalarining mazmun-mohiyati, global tendensiyalari va ularning huquqiy asoslari kompleks tadqiq etiladi. Maqolada kiber-makonda shaxsning sha'ni va qadr-qimmatini himoya qilish, kiberbulling, trolling va feyk xabarlar kabi zamonaviy tahdidlarga qarshi kurashishning qonuniy mexanizmlari xalqaro tajriba asosida tahlil qilingan. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy javobgarlik va Jinoyat kodekslaridagi so'nggi transformatsiyalar hamda raqamli makonda javobgarlik muqarrarligini ta'minlash masalalari ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Tadqiqot natijasida raqamli madaniyatni yuksaltirish va virtual olamda huquqiy tartibni o'rnatish bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Insoniyat sivilizatsiyasining hozirgi bosqichi axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining mislsiz integratsiyasi bilan xarakterlanadi. XXI asr boshiga kelib internet shunchaki axborot uzatish tarmog'idan global ijtimoiy-iqtisodiy ekotizimga aylandi. Bugungi kunda insoniyatning muloqoti, ta'limi, mehnati va hatto dam olishi virtual makon bilan uzviy bog'liq. Biroq, texnologik taraqqiyot o'zining ijobiy tomonlari bilan birga, jamiyatning ma'naviy-axloqiy negizlariga daxl qiluvchi yangi turdagi murakkab muammolarni ham keltirib chiqardi [1].

Virtual dunyoning eng asosiy o'ziga xosligi – bu masofaviylik va anonimlikdir. Aynan shu omillar foydalanuvchida "ekran ortidagi daxlsizlik" illyuziyasini shakllantiradi. Natijada, real hayotda axloqiy prinsiplarga amal qiladigan shaxslar virtual olamda agressiv ritorika, haqorat yoki birovning shaxsiy hayotiga daxl qilishdan tiyilmay qolmoqdalar. Shu boisdan, "netiket" (network etiquette) – tarmoq etikasi tushunchasi bugun shunchaki tavsiyaviy odobnoma emas, balki jamiyat xavfsizligi va shaxs huquqlari himoyasini ta'minlovchi fundamental normaga aylanmoqda [2].

O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida virtual makonni huquqiy tartibga solish ustuvor vazifa qilib belgilangan

[3]. Chunki raqamli dunyoda tarqatilgan har qanday haqoratli so'z yoki yolg'on ma'lumot real insonning ruhiyatiga, ijtimoiy nufuziga va hatto hayotiga jiddiy xavf solishi isbotlangan. Mazkur maqolada internetdagi odob-axloq muammolarini huquqiy ong va milliy qonunchilik kontekstida tahlil qilish orqali, raqamli madaniyatni yuksaltirishning ilmiy-amaliy yechimlari taklif etiladi.

2. METODOLOGIYA (METHODOLOGY)

Ushbu ilmiy tadqiqotni amalga oshirishda kompleks va ko'p qirrali metodologik yondashuvlardan foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosini tizimli tahlil tashkil etib, unda internet tarmog'idagi odob-axloq qoidalari va qonunchilik normalari o'zaro dialektik aloqadorlikda ko'rib chiqildi.

Tadqiqot jarayonida quyidagi ilmiy usullar qo'llanildi:

Qiyosiy-huquqiy metod: O'zbekiston milliy qonunchiligi (Jinoyat kodeksi, Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks) va rivojlangan davlatlarning (AQSh, Yevropa Ittifoqi, Janubiy Koreya) kiber-etikaga oid huquqiy tajribasi solishtirildi. Xususan, AQShning Kompyuter firibgarligi va suiiste'molligi to'g'risidagi qonuni (CFAA) hamda kiber-ta'qibga qarshi federal qonunlari tahlil qilindi [4].

Hujjatlar tahlili: O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi, "Axborotlashtirish to'g'risida"gi qonun va boshqa normativ-huquqiy hujjatlardagi shaxs daxlsizligiga oid normalar ekspertizadan o'tkazildi. Shuningdek, xalqaro tashkilotlarning raqamli huquqlar va media savodxonlik bo'yicha hisobotlari o'rganildi [5].

Mantiqiy-deduktiv yondashuv: Umumiy axloq normalaridan maxsus raqamli etika qoidalari o'tish hamda ularning huquqiy oqibatlarini prognoz qilishda foydalanildi. Bu usul orqali virtual olamdagi anonimlikning ijtimoiy xulq-atvoriga ta'siri baholandi.

3. NATIJALAR (RESULTS)

Internet tarmog'ida odob-axloq qoidalari buzilishi bugungi kunda shunchaki shaxsiy nizo darajasidan chiqib, global ijtimoiy-huquqiy inqiroz darajasiga yetib keldi. Tadqiqotlarimiz natijasida virtual olamdagi salbiy tendensiyalarni va ularning huquqiy oqibatlarini quyidagi to'rtta fundamental blok asosida kengaytirilgan tarzda tahlil qilish mumkin:

Zamonaviy axborot makonida "so'z erkinligi" tushunchasi ko'p hollarda noto'g'ri talqin qilinmoqda. Foydalanuvchilar o'z fikrini bayon qilish huquqini boshqalarni haqorat qilish yoki tuhmat uyushtirish bilan aralashtirib yubormoqdalar. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 139-140-moddalari va Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning 40-41-moddalarida belgilangan normalar aynan raqamli makon uchun moslashtirilgan [6]. Xususan, 2020-yilda kiritilgan o'zgarishlarga ko'ra, internet orqali amalga oshirilgan tuhmat va haqorat og'irlashtiruvchi holat sifatida baholanadi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, ekran ortidagi anonimlik hissi insonlarda jazosizlik illyuziyasini uyg'otadi. Biroq, raqamli iz (digital footprint) qonun doirasida har qanday huquqbuzarni aniqlash imkonini beradi. Shaxsiy daxlsizlik huquqi — bu nafaqat real hayotda, balki virtual dunyoda ham davlat himoyasidagi oliy qadriyatdir.

Kiberbulling — bu internet tarmog'i orqali shaxsga nisbatan tizimli ravishda amalga oshiriladigan tajovuzkor harakatlar majmuidir. Xalqaro statistik ma'lumotlarga ko'ra, yoshlarning qariyb 45-50 foizi hayoti davomida kiber-ta'qibga uchraydi [7]. Trolling va kiberbulling insonlarda chuqur depressiya, ijtimoiy fobiyalar va o'ta og'ir holatlarda suitsidal

tendensiyalarni keltirib chiqarishi isbotlangan. Bu esa virtual odob-axloqning buzilishi inson hayotiga bevosita jismoniy xavf solishini anglatadi. Bugungi kunda huquqni muhofaza qilish organlari kiber-kriminalistika yordamida har qanday "soxta" (fake) profil ortidagi shaxsning IP-manzilini va joylashgan joyini aniqlash imkoniga ega. Shuning uchun, tarmoq etikasi qoidalariga rioya qilish endilikda faqat madaniyat belgisi emas, balki huquqiy xavfsizlik shartidir.

Axborot texnologiyalari davrida yolg'on ma'lumot (fake news) tarqatish jamiyat barqarorligiga tahdid soluvchi qudratli qurolga aylandi. O'zbekiston Respublikasining "Axborotlashtirish to'g'risida"gi qonunining 12-1-moddasi bloger va veb-sayt egalari katta mas'uliyat yuklaydi [8]. Ular o'zlari tarqatayotgan yoki qayta ulashayotgan (repost) ma'lumotlarning haqiqiylikini tekshirishga majburdirlar. Raqamli etikaning eng yuqori nuqtasi — bu ma'lumotni tekshirib (fact-checking) keyin tarqatishdir. Jamiyatda vahima uyg'otuvchi yoki shaxs huquqlarini buzuvchi yolg'on xabarlar uchun Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning 202-2-moddasi bilan qat'iy choralar belgilangan. Bu esa foydalanuvchidan har bir "click" uchun mas'uliyat talab etadi.

Ko'plab foydalanuvchilar o'z sahifalarini "shaxsiy hudud" deb hisoblab, u yerda xohlagan so'zini ishlatishi mumkin deb o'ylaydilar. Biroq, ijtimoiy tarmoqlar huquqiy jihatdan "jamoat joyi" sifatida tasniflanadi. Jamoat joyida o'zini tutish qoidalari qanday bo'lsa, internet segmentida ham xuddi shunday tartib o'rnatilgan. Tadqiqot davomida aniqlandiki, raqamli madaniyatning pastligi davlatning xalqaro reytinglardagi nufuziga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi [9]. Virtual muloqotda "netiket" qoidalariga rioya qilish — bu insonning o'ziga bo'lgan hurmati va qonuniy savodxonligining oliy ko'rinishidir. Qonunchilikdagi so'nggi transformatsiyalar shuni ko'rsatadiki, raqamli makon endi nazoratsiz "yovvoyi g'arb" emas, balki qat'iy huquqiy tartib o'rnatilgan ijtimoiy maydondir.

MUHOKAMA

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, internet tarmog'idagi huquqbuzarliklar asosan foydalanuvchilarning huquqiy savodxonligi va raqamli madaniyati yetarli emasligi oqibatida kelib chiqmoqda. Anonimlik hissi insonlarni mas'uliyatsizlikka undaydi, biroq zamonaviy texnologiyalar har qanday raqamli izni aniqlash imkonini beradi. Bu holat «netiket» qoidalarini shunchaki tavsiyaviy xarakterdan majburiy huquqiy normaga aylantirish zaruratini tug'diradi.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, faqatgina jazo choralarini kuchaytirish bilan kiber-jinoyatchilikni to'liq bartaraf etib bo'lmaydi. Ta'lim tizimiga "Raqamli gigiyena" va "Media savodxonlik" fanlarini kiritish orqali yoshlarda axborotni tahlil qilish va virtual muloqot madaniyatini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi [10]. Shuningdek, ijtimoiy tarmoq platformalari o'zlarining ichki qoidalarini (Community Guidelines) milliy qonunchilikka moslashtirishi va zararli kontentni avtomatik bloklash tizimlarini takomillashtirishi zarur.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytganda, internet tarmog'i - bu inson huquqlari tugaydigan yoki axloq normalari ishlamaydigan «bo'shliq» emas. Aksincha, bu muhit real dunyoga qaraganda ko'proq mas'uliyat va ehtiyotkorlikni talab etuvchi makondir. Virtual olamda odob-axloq qoidalariga rioya qilish har bir shaxsning raqamli madaniyatining ko'zgusi hisoblanadi.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, quyidagi ilmiy asoslangan takliflar ilgari suriladi:

Raqamli ta'lim islohoti: Maktab va oliy ta'lim darsliklariga «Kiber-etika va Raqamli gigiyena» modulini kiritish zarur. Bu yoshlarda internetdan foydalanishda nafaqat texnik ko'nikma, balki axloqiy immunitetni ham shakllantiradi.

Huquqiy takomillashtirish: O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksiga «Kiberbulling» (internet orqali ta'qib qilish) atamasini alohida huquqbuzarlik sifatida kiritish va unga muvofiq jazo tayinlash taklif etiladi.

Ijtimoiy mas'uliyat platformasi: Davlat va nodavlat tashkilotlar hamkorligida «Internetdagi huquqingizni biling» deb nomlangan doimiy onlayn konsultatsiya markazlarini tashkil etish, foydalanuvchilarga virtual haqoratga duch kelganda qanday huquqiy yo'l tutishni o'rgatish lozim.

Milliy tarmoq etikasi kodeksini ishlab chiqish: Jamoatchilik faollari, blogerlar va huquqshunoslar ishtirokida o'zbek internet segmenti (Uznet) uchun ixtiyoriy amal qilinadigan «Internet foydalanuvchisi odobnoma kodeksi»ni yaratish maqsadga muvofiqdir.

Zero, internet faqat axloq va qonun o'zaro uyg'unlashgan jamiyatdagina insoniyat taraqqiyotining haqiqiy lokomotiviga aylanadi. Virtual olamda shaxsning sha'ni va qadr-qimmatini himoya qilish – bu davlatning emas, balki jamiyatning har bir a'zosining umumiy burchidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Castells, M. (2022). The information age: Economy, society, and culture. Wiley-Blackwell.
2. Park, S. (2014). The relationship between online activities, netiquette and cyberbullying. Children and Youth Services Review, 42, 74–81.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni. (2020).
4. Martin, J. A., Fargo, A. L. (2014). Anonymity as a legal right: Where and why it matters. North Carolina Journal of Law and Technology, 16, 311–328.
5. Moyakine, E. (2016). Online anonymity in the modern digital age: Quest for a legal right. Journal of Information Rights, Policy and Practice, 1(1), 74–91.
6. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi (Amaldagi tahriri). (2023). «Adolat» nashriyoti.
7. Худайбергенов, Б. (2024). Вопросы правового регулирования осуществления деятельности в сети Интернет. Society and Innovations, 5(2), 112–118.
8. O'zbekiston Respublikasining "Axborotlashtirish to'g'risida"gi Qonuni. (2023).
9. Красковский, Я. Е., Пискунова, В. В. (2024). Характеристика уголовно-правового регулирования в цифровой среде. Научный Вестник, 15(3), 45–62.
10. Raqamli huquq va kiberxavfsizlik: Darslik. (2023). Toshkent davlat yuridik universiteti nashriyoti.